

JOANNA OLENDEREK

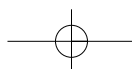
ŁÓDZKI MODERNIZM

I INNE NURTY PRZEDWOJENNEGO BUDOWNICTWA

TOM 1 | OBIEKTY UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ

 Księży MŁYN
DOM WYDAWNICZY

Zdjęcia współczesne (o ile nie zaznaczono inaczej):

MICHAŁ KOLIŃSKI

W opracowaniu wykorzystano materiały dokumentacyjne znajdujące się w posiadaniu:

Archiwum Akt Nowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie,
Archiwum Archidiecezjalnego w Łodzi,
Archiwum Państwowego w Łodzi,
Archiwum Urzędu Miasta Łodzi,
Instytutu Architektury i Urbanistyki Politechniki Łódzkiej,
Regionalnego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Łodzi,
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Łodzi.

Redakcja merytoryczna:

JUSTYNA BRODZKA

Redakcja:

MAGDALENA JARNOTOWSKA
MICHAŁ KOLIŃSKI

Projekt okładki:

JACEK WILK

Opracowanie graficzne i skład:

ALICJA PUKACZEWSKA

**© Copyright by Księży Młyn
Dom Wydawniczy, Łódź 2011**

Wszelkie prawa autorskie i wydawnicze zastrzeżone. Wszelkiego rodzaju reprodukcje, powielanie (łącznie z kserokopowaniem), przenoszenie na inne nośniki bez pisemnej zgody Wydawcy jest traktowane jako naruszenie praw autorskich, łącznie z konsekwencjami przewidzianymi w Ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. nr 24 z 23.02.1994 r., poz. 83).

ISBN 978-83-7729-087-3

KSIĘŻY MŁYN Dom Wydawniczy Michał Koliński
90-345 Łódź, ul. Księży Młyn 14
tel./faks 42 632 78 61, 42 630 71 17, 602 34 98 02
infolinia: 604 600 800 (codziennie 8-22, także sms), gg 414 79 54
www.km.com.pl; e-mail: biuro@km.com.pl

Łódź 2011. Wydanie 1

Książki wydawane przez Księży Młyn Dom Wydawniczy mają na celu ukazanie piękna, tradycji oraz historii miast i regionów naszego kraju. Poprzez nasze publikacje pragniemy utrwalać i rozbudzać zamięślanie mieszkańców swymi „małymi ojczyznami”.

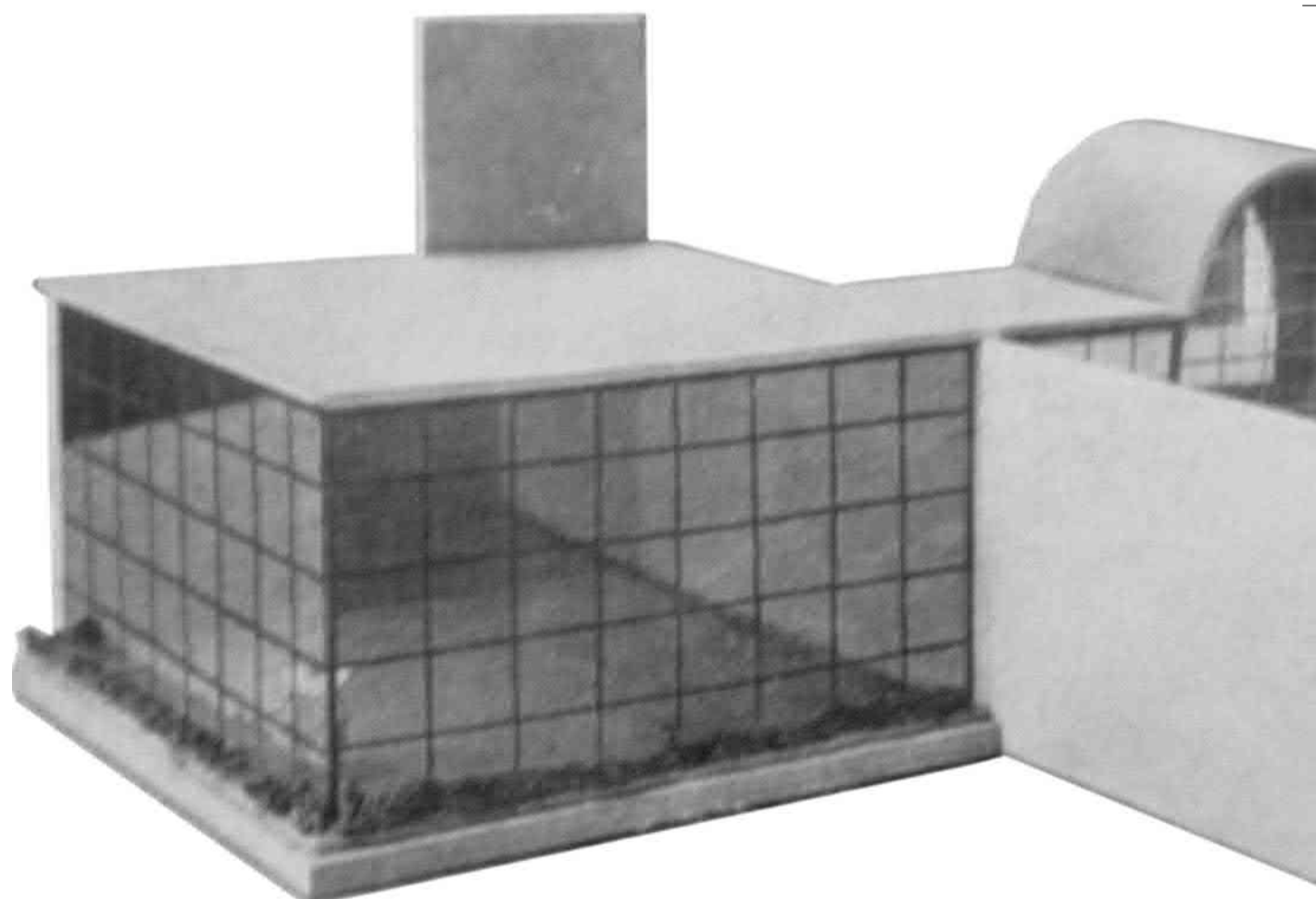
Księży Młyn Dom Wydawniczy – czołowy wydawca książek regionalnych i komunikacyjnych zaprasza do współpracy Autorów mających pomysły na książki związane z **miastami, regionami oraz tematami komunikacyjno-transportowymi**. Prosimy także o kontakt osoby posiadające zdjęcia, jak i różnego rodzaju pamiątki nawiązujące do interesujących nas tematów.

Książki dla ludzi ciekawych

WSTĘP

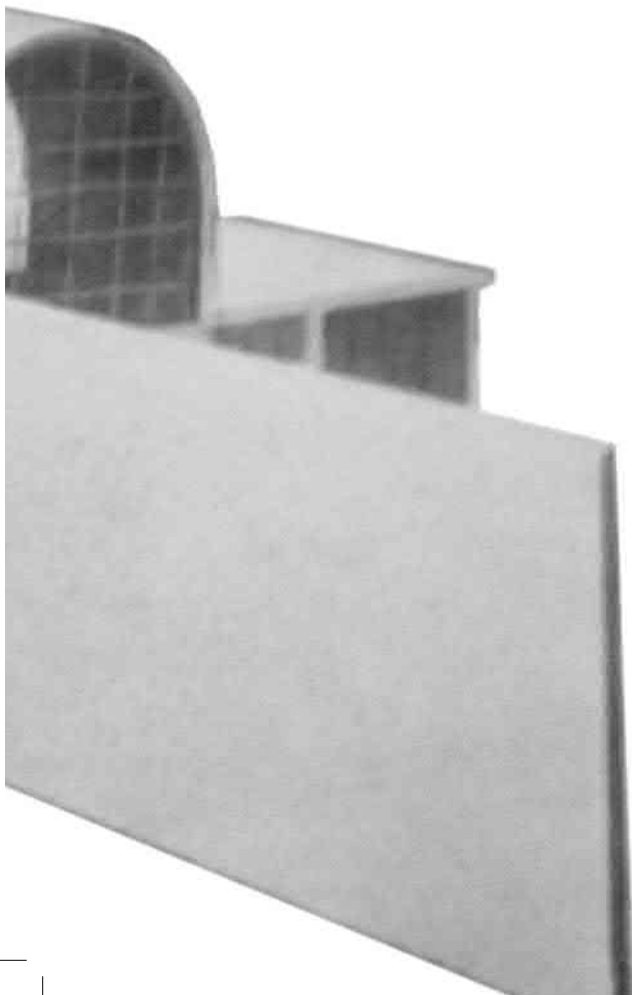
KATARZYNA KOBRO.
PROJEKT PRZEDSZKOLA

Modernizm nie jedno ma imię. W odniesieniu do architektury światowej jest stosowany jako określenie tendencji twórczych rozwijających się mniej więcej w latach 1918–1950. Charakteryzował się nie tylko poszukiwaniem prostoty, ale przede wszystkim dążeniem do funkcjonalności i racjonalności zarówno w strukturze, jak i w stylistyce obiektu. Naczelne hasła modernizmu opierały się na sentencjach: *Form follows function*, czyli *Forma podąża za funkcją*; *Less is more*, czyli *Mniej znaczy więcej* oraz *Ornament jest zbrodnią*.

Łódź jest miastem stosunkowo młodym. Wielkomiejskiego charakteru nabrała w erze maszyny parowej, czyli w XIX wieku, a jej dalszy rozwój następował w okresie międzywojennym, kiedy to urosła do rangi miasta wojewódzkiego II Rzeczypospolitej. Przestrzeń Łodzi kształtowali ludzie wywodzący się z różnych kultur i narodowości. Wielonarodowym pochodzeniem legitymowali się nie tylko mieszkańcy miasta, ale także inwestorzy, architekci i budowniczy. Nie dziwi zatem obecność elementów międzynarodowej myśli twórczej w sztuce i w architekturze kreowanej w czasach jej burzliwego rozwoju. Na szczególną uwagę w Łodzi zasługuje okres modernizmu międzywojennego, ze względu na nowatorstwo działających wówczas artystów, powszechnie znanych i cenionych – Katarzyny Kobro i Władysława Strzemińskiego. Czy kształtowana w tym okresie w Łodzi architektura może uchodzić za równie wartościową, czy i na ile można przypisać jej cechy nurtu międzynarodowego, czy nosi znamiona kreacji awangardowych?

Możliwość zaprezentowania Państwu niniejszego opracowania na temat **Łódzkiego Modernizmu** jest dla mnie wielkim wyróżnieniem. Czynię to: z wiarą, że zasady przybliżone mi w okresie kształcenia i pracy przez znakomitych nauczycieli sztuki kształtowania przestrzeni sprzyjają prawidłowości skojarzeń oraz obiektywizmowi formułowanych wniosków; z nadzieją, że przedstawione rozważania przyczynią się do wzbogacenia wiedzy o procesie kształtowania przestrzeni miejskiej w czasach międzywojennych; a także z miłością do mojego rodzinnego miasta, którego los nie jest mi obojętny.

WPROWADZENIE

Łódź jest aglomeracją o krótkiej, ale burzliwej historii kształtowania wielkomiejskiej przestrzeni. Jej rozwój można podzielić na cztery etapy – oblicza Łodzi.

I oblicze – okres *Ziemi obiecanej* (budowa Łodzi przemysłowej; w 1835 roku Ludwik Geyer sprowadza pierwszą maszynę parową z Anglii),

II oblicze – czasy II RP (tworzenie Łodzi jako miasta wojewódzkiego) – przedmiot opracowania,

III oblicze – okres Polski Ludowej (budowa Łodzi robotniczej),

IV oblicze – czasy III RP (degradacja przemysłu, nowa funkcja miasta w ramach Unii Europejskiej).

Lata 1918–1939, szczególnie w dziejach Polski, stanowią dla badacza interesujący i dogodny okres do analiz, nie tylko ze względu na wyraźną cezurę – obie wojny światowe – lecz także jako czas tworzenia niepodległego bytu państwowego po latach niewoli. Do stworzenia pełnego obrazu II Rzeczypospolitej niezbędna jest wiedza o procesie kształtowania przestrzeni. Wnioski wynikające z dokonań w dziedzinie urbanistyki i architektury okresu międzywojennego powinny być uwzględnione w aktualnych poszukiwaniach koncepcji formowania struktury funkcjonalno-przestrzennej Łodzi III Rzeczypospolitej, w której przemysł właściwie nie istnieje. Podobnie jak u zarania II RP, po I wojnie światowej, stanęliśmy wobec problemu odradzania się państwowości polskiej i potrzeby transformacji miasta w nowych warunkach. Paradoksalnie dzisiejsza sytuacja Łodzi jest zaskakująco zbieżna z okresem wielkoprzemysłowego rozwoju w latach 1918–1939. Wśród czynników inspirujących proces tworzenia Łodzi najważniejszy był rozwój przemysłu włókienniczego. Jednak w momencie jego stagnacji, spowodowanej zmianami gospodarczymi i geopolitycznymi w Europie po zakończeniu I wojny światowej, niezmiernie istotnym czynnikiem podtrzymującym proces budowania miasta, stał się jego awans administracyjny. W niniejszym opracowaniu zajmuję się wpływem awansu administracyjnego Łodzi na jej rozwój w czasie częściowego regresu przemysłu włókienniczego. W celu wykazania tych zależności dokonuję analizy i oceny procesu kształtowania przestrzeni Łodzi II Rzeczypospolitej.

Początek lat 20. XX wieku przyniósł Łodzi nowe, nieprzemysłowe funkcje. 15 lutego 1920 roku miasto zostało stolicą nowo utworzonego województwa łódzkiego; papież Benedykt XV bullą z dnia 10 grudnia erygował diecezję łódzką; został również utworzony łódzki garnizon. Zahamowanie procesu wielkoprzemysłowego rozwoju ośrodka, przy jednoczesnym wzroście jego rangi w hierarchii administracji państwowej, kościelnej i wojskowej dało mu niepowtarzalną szansę odrobienia zapóźnień cywilizacyjnych oraz uporządkowania struktur miejskich. Powstała szansa nadania Łodzi miana miasta nowoczesnego, na które na przełomie XIX i XX wieku jeszcze nie zasługiwała.

PRÓBY PLANOWANIA PRZESTRZENI MIEJSKIEJ PO 1917 ROKU

W 1917 roku na zlecenie okupacyjnych władz niemieckich opracowano *Plan zabudowania dla miasta Łodzi*. Pracami planistycznymi kierował inżynier Christoph Ranck z Hamburga, pełniący w latach 1915–1918 funkcję radcy budowlanego w magistracie miasta Łodzi. W ramach tego projektu podjęto próbę przestrzennego opanowania problemów infrastrukturalnych, budowlanych i gospodarczych, decydujących o warunkach życia w mieście, którego obszar powiększono dwa lata wcześniej. Realizacja przyjętych w planie założeń napotykała na zasadnicze trudności, zarówno z powodu zawieruchy wojennej, jak i nieuregulowanych stosunków własnościowych. W nowych warunkach polityczno-gospodarczych, zaistniałych w Polsce po zakończeniu I wojny światowej, został powołany przy łódzkim magistracie Oddział Zabudowy. W pierwszym okresie działalności wyznaczył on linie regulacyjne ważniejszych – wybranych na zasadzie rangi w kształtowaniu wielkomiejskiej struktury rejonów miasta – ulic i rozpoczął opracowywanie planów regulacyjnych. Działania te miały stać się ważnym czynnikiem w rozwoju ekonomicznym, zdrowotnym i kulturowym Łodzi. *Schemat idealny nowoczesnego zakładania miast – szkielet komunikacyjny* (opracowany w 1919 r.), *Projekt ukształtowania kolei żelaznych w okręgu łódzkim* (opracowany w 1919 r.) czy *Projekt ukształtowania okolicy Dworca Głównego* (opracowany w 1920 r.) potwierdzają, że dyskusje toczące się nad obliczem Łodzi zostały podporządkowane założeniu *stworzenia dla tego najważniejszego ośrodka przemysłowo-fabrycznego w Polsce (...) najlepszych warunków rozwoju*.¹

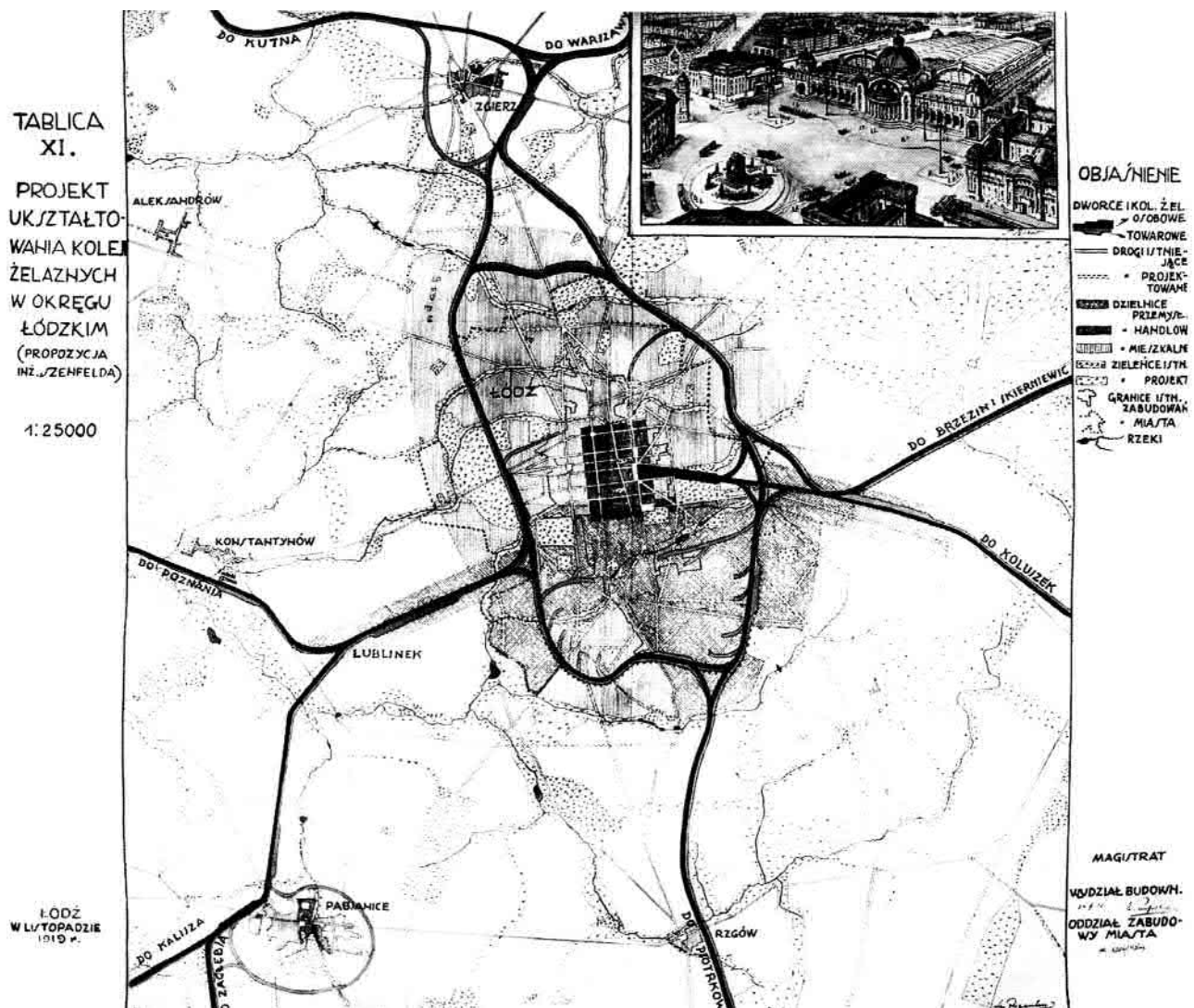
Władze polskie zaakceptowały wprowadzone przez niemieckiego okupanta w 1915 roku powiększenie obszaru miasta, ale w 1919 roku zredukowały jego podział z 18 do 14 okręgów policyjnych. Terytorium liczące 58,75 km², mimo usilnych starań samorządu, pozostało w niezmienionych granicach do wybuchu II wojny światowej. Natomiast niemiecki *Plan zabudowania dla miasta Łodzi* okazał się prawie całkowicie nieprzydatny w zmienionych realiach, w warunkach nowej państwowości, administracji i gospodarki. Zdołano urzeczywistnić jedynie jeden z jego postulatów dotyczący oczyszczenia wybrzeża i koryta rzeki Łódki, na odcinku od ulicy Nowomiejskiej do ulicy Wschodniej. Odcinek ten był źródłem chorób zakaźnych i wyliewów w najbardziej zaludnionej dzielnicy miasta. W tej sytuacji coraz pilniejsza stawała się potrzeba opracowania planu kształtowania przestrzeni obszaru całej Łodzi z uwzględnieniem uwarunkowań: historycznych, demograficznych, przyrodniczych, prawnych, ekonomicznych, infrastrukturalnych i funkcjonalno-przestrzennych. Pracę nad projektem władze miasta zleciły w 1926 roku warszawskiemu urbanistcie Władysławowi Michalskiemu, który po 1917 roku kierował najpierw sekcją, a później biurem do spraw regulacji i zabudowy Warszawy. W 1927 roku przedstawił on do zaopiniowania, wykonany w krótkim czasie *Szkicowy plan regulacji wojewódzkiego miasta Łodzi*.

Niestety plan ten nie został zatwierdzony. Stało się tak m.in. z powodu uwag wniesionych do projektu przez specjalnie powołaną Komisję Regulacyjną, reprezentującą magistrat Łodzi, Radę Miejską, władze wojewódzkie i środowisko urbanistów (Tadeusz Tołwiński i Teodor Toeplitz). Mogły być one uwzględnione w ramach korekty autorskiej szkicowego opracowania pierwotnego, której jednak nie zlecono. Plan, ze względu na proponowane wyłączenia stał się również przedmiotem ostrej krytyki ze strony organizacji zrzeszającej przemysłowców i właścicieli nieruchomości: *Zarząd miejski musiał ulec i zlecił projekt planu największemu polskiemu autorytetowi w dziedzinie urbanistyki, Tadeuszowi Tołwińskiemu*.² Pierwszy projekt, opracowany pod kierunkiem profesora Tadeusza Tołwińskiego w Oddziale Regulacji Miasta, został zaakceptowany i przyjęty przez Radę Miejską w czerwcu 1930 roku. Był on zdecydowanie mniej radykalny od planu Władysław

¹ W. Ostrowski, *Urbanistyka współczesna*, Warszawa 1975, s. 82.

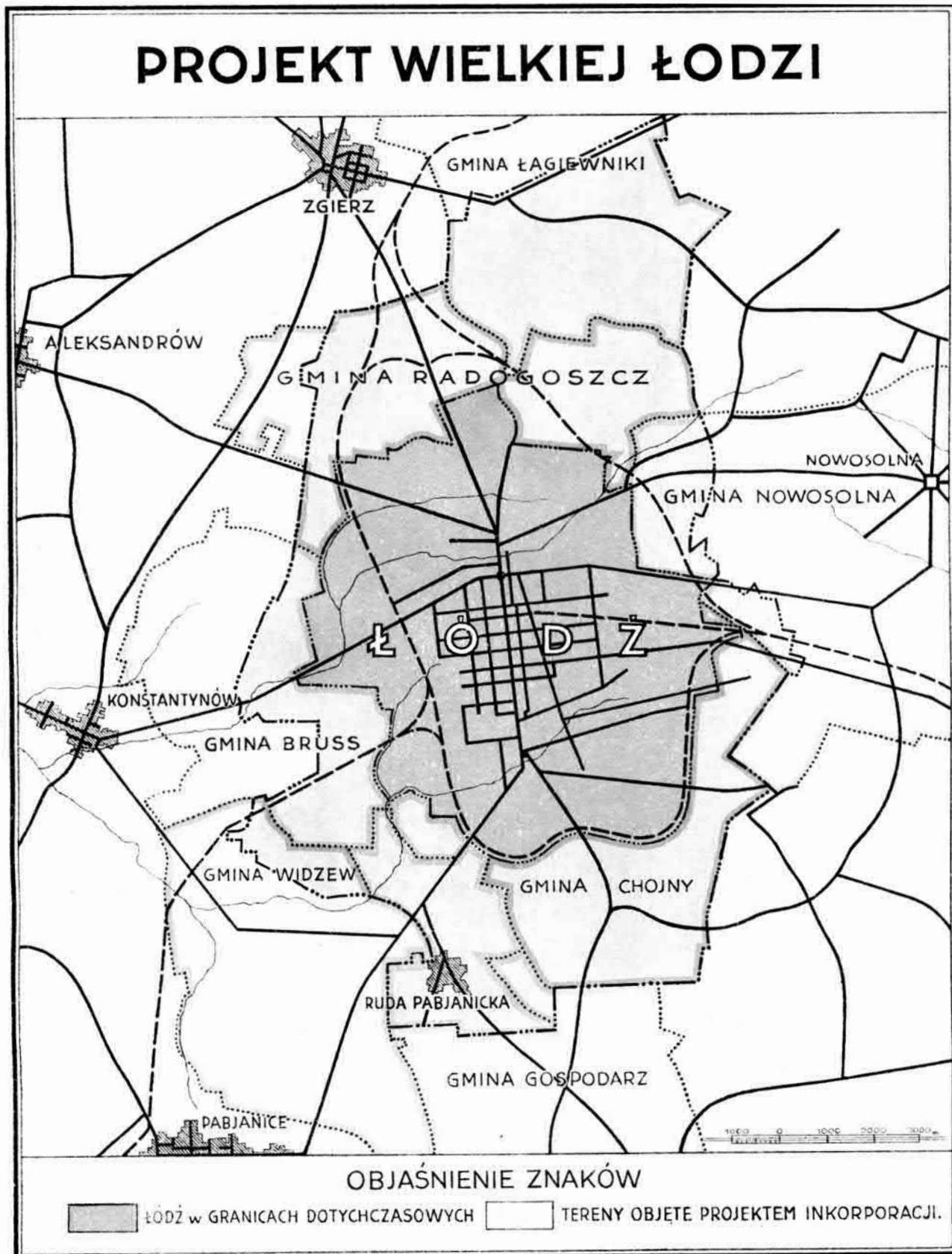
² W. Ostrowski, *op. cit.*, s. 82.

WPROWADZENIE

**PROJEKT UKSZTAŁTOWANIA KOLEI ŻELAZNYCH W OKRĘGU ŁÓDZKIM
OPRACOWANY W 1919 R. W ODDZIALE ZABUDOWY PRZY MAGISTRACIE M. ŁÓDZI**

sława Michalskiego. Objął zasadniczo obszar pętli kolei obwodowej, wykraczając szerzej poza ówczesne granice administracyjne miasta jedynie w strefie zachodniej, w rejonie Polesia Konstantynowskiego i Karolewa. *Ogólny plan zabudowania miasta Łodzi* (1930 r.) obejmował zatem dotychczasowy obszar miasta i miał w znacznej mierze charakter zachowawczo-korygujący w stosunku do istniejącej rejonizacji usług ogólnomiejskich, terenów mieszkaniowych i przemysłowych, układu terenów zieleni oraz stanu sieci ulicznej. Jednak, podobnie jak poprzednio, przemysłowcy i właściciele nieruchomości oprotestowali wiele zamierzeń projektu, mimo ograniczenia radykalnych postulatów kształtowania przestrzeni miasta proponowanych wcześniej przez Władysława Michalskiego i szeregu ustępstw uwzględniających poprzednie zastrzeżenia tych grup społecznych. Nie pomogła ani pozytywna opinia Rady Miejskiej, ani autorytet profesora Tadeusza Tołwińskiego. W tej sytuacji w Oddziale Regulacji Miasta przystąpiono do opracowania znowelizowanej wersji planu uwzględniającej kolejne ustępstwa. Obok profesora Tadeusza Tołwińskiego w pracach prowadzonych w tym oddziale, od 1929 roku uczestniczyli architekci Waław Leyberg (Ostrowski) i Brunon Hein. Zaproponowany wariant, ukończony w 1934 roku, spełnił wreszcie oczekiwania i został zatwierdzony ostatecznie w 1935 roku. Stał się w ten sposób pierwszym w dziejach Łodzi w okresie II Rzeczypospolitej i jedynym przez 25 lat (kolejny plan zatwierdzono w 1961 r.) dokumentem pozwalającym podejmować prawomocne decyzje z zakresu planowego zagospodarowania przestrzennego miasta. Niewątpliwie plan ten był zdecydowanie mniej radykalny od koncepcji *Warszawa Funkcjonalna* autorstwa Jana Chmielewskiego i Szymona Syrkusa. Niemniej stosował zasady segregacji funkcjonalnej, zgodne z lansowanymi ówczesnie przez postępowe środowiska twórcze Europy, reprezentowane w CIAM (Międzynarodowy Kongres Architektury Nowoczesnej), tendencjami awangardowej myśli urbanistycznej.

PLAN INKORPORACJI NOWYCH TERENÓW ŁÓDZI Z 1927 R.

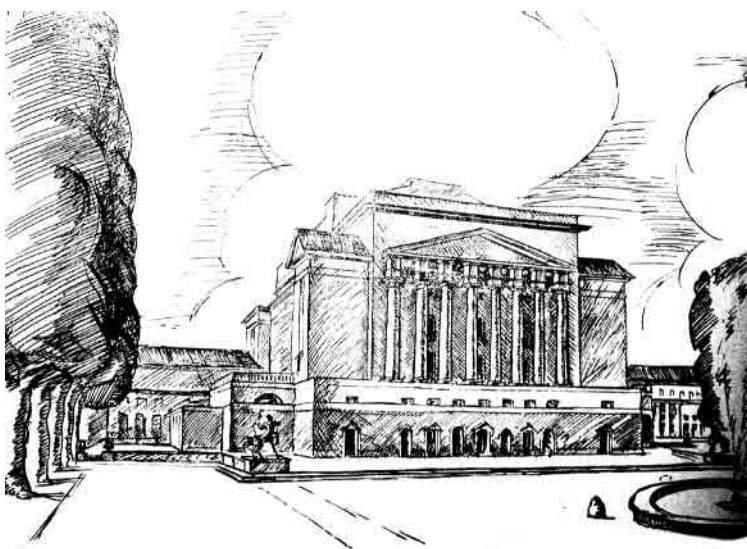
PRZESTRZENIE I OBIEKTY O PRZEZNACZENIU PUBLICZNYM

Jak już wspomniałam, na początku lat 20. XX wieku Łódź zaczynała pełnić nowe, nieprzemysłowe funkcje. Jej awans w hierarchii administracji państwowej, kościelnej i wojskowej wymagał szerokich działań w obszarze tworzenia infrastruktury technicznej i przestrzeni publicznej miasta. Ingerencji wymagały gmachy służb państwowych, miejskich, urzędów i instytucji publicznych, obiekty służące oświacie, nauce, wychowaniu i kulturze, ochronie zdrowia, opiece społecznej, rekreacji, a także obiekty sakralne, pomniki czy wreszcie obiekty handlowe i te służące infrastrukturze miejskiej.

Niestety w odniesieniu do gmachów służb państwowych opracowanie wyłonione w 1938 roku w wyniku *Konkursu na rozplanowanie i ukształtowanie placu im. Generała Dąbrowskiego w Łodzi oraz na projekt szkicowy gmachu Łódzkiego Urzędu Wojewódzkiego* nigdy nie zostało zrealizowane. Istota tego konkursu dotyczyła układu nowego placu miejskiego, zlokalizowanego w rejonie tworzonej w okresie międzywojennym osi rozwojowej miasta wschód-zachód, mającej równoważyć jego dotychczasowy układ zabudowy, skoncentrowany wzdłuż kierunku północ-południe przynależnego ulicy Piotrkowskiej. Zgodnie z takim założeniem dokonano wyboru najlepszej ze złożonych prac, którą okazał się projekt autorstwa inżynierów architektów Stanisława Albrechta i Janusza Alchimowicza. Werdykt ten zapadł mimo znacznie korzystniejszych opinii komisji sędziowskiej dla koncepcji gmachu urzędu przedstawionego przez laureatów II nagrody – architekta Macieja Nowickiego, w późniejszym czasie znanego na arenie międzynarodowej z przedsięwzięć w USA, i architekta Romana Sołtyńskiego. Wybuch II wojny światowej uniemożliwił realizację tych zamierzeń projektowych, niemniej wybór koncepcji okazał się na tyle trafny, iż obecne ukształtowanie placu nie odbiega w generalnych założeniach od międzywojennej propozycji. Zrealizowany w latach 60. XX wieku gmach Teatru Wielkiego, autorstwa m.in. architekta Witolda Korskiego (syn Józefa Korskiego vel Józefa Kabana, projektanta gmachu Sądów z 1928 roku, zbudowanego na placu od strony wschodniej) został uformowany w zaskakująco zbliżony sposób do opisanego wyżej projektu szkicowego budynku z okresu II Rzeczypospolitej, mimo pełnienia odmiennej funkcji. Natomiast Łódzki Urząd Wojewódzki nie posiada do dzisiaj gmachu wzniesionego na jego potrzeby, zajmuje budynki pochodzące z różnych epok, adaptowane do pełnienia funkcji obiektów administracji państwowej.

Również znacznie wcześniejszy (1927 r.), także konkursowy projekt budynku Municipium przy placu Wolności autorstwa profesora Czesława Przybylskiego nie doczekał się realizacji (prawdopodobnie z powodu światowego kryzysu gospodarczego). Wyjątkowa lokalizacja obiektu, który miał tworzyć jedną z pierzei ośmiokątnego placu Wolności i zajmować dwie działki przedzielone wylotem ulicy Pomorskiej (ważna arteria komunikacyjna, którą zamierzano poszerzyć do 25 m) była prawdziwym wyzwaniem dla wyobraźni twórczej architektów. Koncepcja wybrana do realizacji znakomicie rozwiązywała funkcjonalne problemy, łącznie

z umiejętnym podłączeniem nowej bryły do zajmowanego wówczas przez magistrat sąsiedniego budynku. Było to również wybitne osiągnięcie pod względem kompozycji przestrzennej zespołu monumentalnych brył złożonych ze skrzydeł z podcieniami, flankujących naroża placu Wolności i ulicy Pomorskiej, połączonych kreatywną bryłą korpusu głównego z salą reprezentacyjną przerzuconą nad przejazdem. Wysoka attyka zasłaniająca dach budynku głównego, zwieńczona charakterystycznym gzymsem koronującym, nadającym jej cech kompozycji horyzontalnej (pozioma), wcinająca się w asymetrycznie usytuowaną wieżę zegarową, sąsiadującą z ówczesnym budynkiem Zarządu Miasta. Ekspresyjne przenikanie się formy horyzontalnej i wertykalnej (pionowa) oraz zastosowanie przez

PROJEKT KONKURSOWY TEATRU MIEJSKIEGO

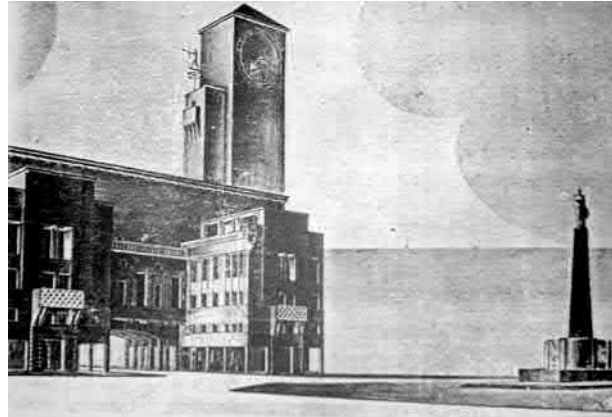
autora zewnętrznej stylistyki fasad korespondującej z wewnętrzną funkcją budynku świadczy o wybitnym talencie twórcy, a także o otwartości komisji oceniającej na nowe trendy w sztuce kształtowania obiektów o przeznaczeniu publicznym. Wielka szkoda, że ten kreatywny przestrzennie nowy ratusz Łodzi II Rzeczypospolitej nie doczekał się realizacji, w czasach III Rzeczypospolitej stanowiłby bowiem znakomitą wizytówkę miasta, przeobrażając wygląd najważniejszego placu z małomiasteczkowego, odziedziczonego po czasach guberni piotrkowskiej, w wielkomiejski, godny miasta wojewódzkiego.

W latach 1927–1930 wzniesiono natomiast, według projektu inżyniera Józefa Płoszko z Warszawy, funkcjonujący do dziś, zespół gmachów garnizonowych w rejonie ulic 11 Listopada (obecnie ul. Legionów) i św. Jerzego. Kompleks złożony jest z dwóch połączonych ze sobą budynków przeznaczonych na potrzeby utworzonego w 1920 roku w Łodzi Garnizonu Wojskowego. Został on zlokalizowany na narożnej działce, zakupionej przez wojsko w 1920 roku od miasta. Składa się z gmachu Prokuratury Wojskowej oraz Hotelu Garnizonowego (obecnie hotel Reymont) z internatem wojskowym.

Erygowanie diecezji łódzkiej przez papieża Benedykta XV bullą *Christi Domini* z 10 grudnia 1920 roku wymagało stworzenia zaplecza przestrzennego dla właściwego funkcjonowania kurii, którą tymczasowo umieszczono w dawnym pałacu Heinzla przy ulicy Piotrkowskiej 104 (obecnie siedziba Urzędu Miasta). Centrum życia religijnego diecezji postanowiono usytuować w rejonie kościoła pw. św. Stanisława Kostki – nowo mianowanej łódzkiej katedry. Projekt Pałacu Biskupiego, gotowy w połowie 1922 roku, sporządził łódzki architekt Józef Kabana, związany od tego momentu z kurią na stałe. W październiku 1924 roku do ukończonego obiektu wprowadziły się urzędy kurii, a łódzki biskup ordynariusz Wincenty Tymieniecki rozpoczął rezydowanie. Pałac Biskupi stał się zalążkiem rozbudowywanego do dziś kompleksu budynków wokół bazyliki (obecnie archikatedra). Odrestaurowany w pierwszej dekadzie XXI wieku gmach (obecnie siedziba arcybiskupa) stanowi interesujący przykład klasycyzmu akademickiego w architekturze polskiej okresu międzywojennego.

Wśród obiektów związanych bezpośrednio z nową funkcją Łodzi jako ośrodka administracji państwowej i miejskiej na szczególną uwagę zasługują m.in. gmach Izby Skarbowej, gmach Sądów i Siedziba Polskiej Akcyjnej Spółki Telefonicznej (PAST).

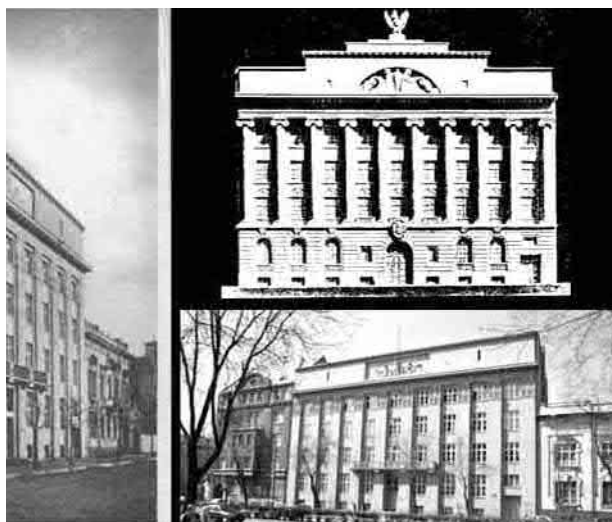
Wzniesiony przy alei Kościuszki w latach 1926–1929, funkcjonujący obecnie zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem, gmach Izby Skarbowej został zaprojektowany w 1925 roku przez Józefa Kabana. W trakcie realizacji doszło do zmiany wystroju fasady frontowej tego budynku. Klasycy-

PROJEKT CZESŁAWA PRZYBYLSKIEGO GMACHU MUNICIPIUM W ŁÓDZI WG KONKURSU Z 1927 R.

ZWIĘCZENIE WIEŻY KATEDRY Z 1927 R. WG PROJ. JÓZEFA KABANA

GMACH IZBY SKARBOWEJ W ŁÓDZI – WIDOK FASADY WG PROJ. PIERWOTNEGO JÓZEFA KABANA Z 1925 R.

WPROWADZENIE

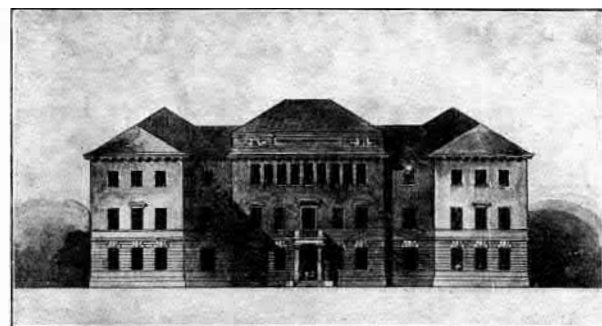
styczna kompozycja w postaci cokołu, pilastrów w stylu jońskim i schodkowej attyki została zastąpiona uproszczonymi motywami zdobniczymi.

Z zamierzonego kompleksu budynków przy placu gen. Henryka Dąbrowskiego, przeznaczonych dla Sądu Okręgowego, Hipoteki i Sądu Grodzkiego, wykonano jedynie gmach główny, pomimo że ostateczny plan autorstwa Józefa Kabana z 1927 roku stanowił zmniejszoną kubaturowo wersję zespołu proponowanego w dokumentacji z 1925 roku. Zmiany dotyczyły także szaty zewnętrznej projektu. Autor zrezygnował z klasycznej kolumnady od strony placu, na rzecz uproszczonych elementów wystroju – regularnie rozmieszczonych pilastrów o oryginalnych palmowych zwieńczeniach i szerokiego fryzu z gzymsem wieńczącym. Na fryzie umieszczono płaskorzeźby. Na uwagę zasługuje bogaty wystrój wnętrz z elementami nawiązującymi do stylu art déco.

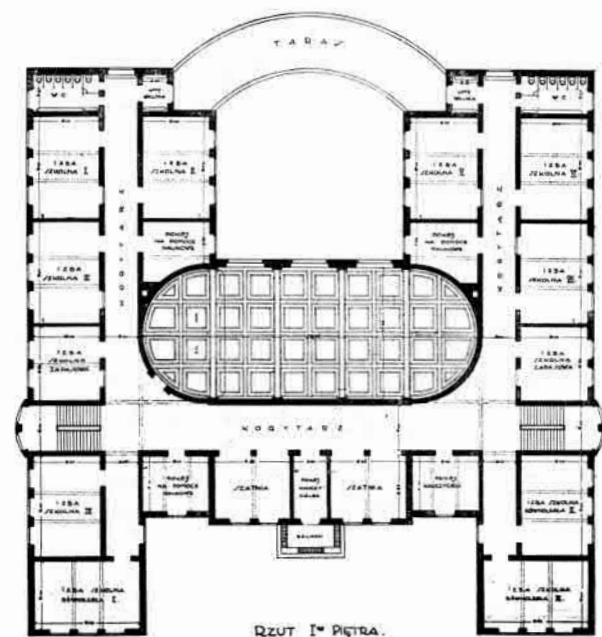
Utworzona w 1922 roku Polska Akcyjna Spółka Telefoniczna (PAST) była spółką Skarbu Państwa i szwedzkiej firmy „Cedergren”. Otrzymała ona na dwadzieścia lat koncesję na rozbudowę i eksploatację sieci telefonicznej w Warszawie, Łodzi i jej okolicach. Dynamiczny wzrost liczby abonentów w Łodzi skłonił spółkę do zakupu działki miejskiej przy alei Kościuszki i budowy własnej siedziby. Projekt zamówiono w 1923 roku u łódzkiego architekta Józefa Kabana. Budynek frontowy centrali telefonicznej PAST wybudowano w latach 1926-1929 na podstawie pierwotnego projektu z 1923 roku. W obiekcie tym zainstalowano nowoczesną, znakomitą centralę szwedzkiej firmy „Ericson” o pojemności 2500 numerów. Po wojnie nieruchomość przejęła państwowa poczta i telekomunikacja. Od połowy lat 90. XX wieku gmach wraz z zakupioną, przyległą nieruchomością pofabryczną stanowi własność Telekomunikacji Polskiej SA. W pierwszej dekadzie XXI wieku odrestaurowano bryłę budynku frontowego. Ekspresyjnie wypiętrzona, o dynamicznej, pionowej kompozycji, regularnie podzielona żłobkowanymi pilastrami z oryginalnymi kapitelami diamentowymi została ozdobiona elementami stanowiącymi znakomity przykład detalu polskiej odmiany stylu art déco.

Analiza ilościowa prowadzona pod kątem pełnionych funkcji wskazuje, że na tle obiektów o przeznaczeniu publicznym zrealizowanych w Łodzi międzywojennej, znaczącą grupę stanowią budynki służące oświacie, nauce, wychowaniu i kulturze. Były one w dużej mierze wybudowane w wyniku konieczności zadośćuczynienia konstytucyjnemu obowiązkowi nauki dzieci w szkole powszechnej oraz potrzeb wdrażania zasad wychowania w duchu odrodzonej państwowości polskiej. Nad spełnieniem obowiązku szkolnego w Łodzi czuwała Komisja Powszechnego Nauczania. Do realizacji zadań budowlanych powołano Komitet Budowy Gmachów Szkolnych w Łodzi. Wykonanie prac spoczywało w rękach Wydziału Budowy Gmachów Miejskich Oddziału Architektury Magistratu Miasta Łodzi. Był to organ wykonawczy. Właściwym inicjatorem wszelkich działań była Rada Miejska. Dzięki jej działalności pod koniec 1937 roku miasto posiadało w sumie 17 własnych nowych gmachów szkolnych. Projektantem wielu z nich był architekt miejski Wiesław Lisowski.

Obiekt przy zbiegu ulic Nowo-Marysińskiej (obecnie ul. Staszica) i Sikawskiej (obecnie ul. Sucharskiego) był jednym z budynków szkolnych wybudowanych w wyniku umowy z 1922 roku, zawartej między magistratem miasta Łodzi a artystą architektem Wiesławem Lisowskim. Zgodnie z umową miał być to budynek zwykły (II rzędu). Autor dotrzymał krótkiego, siedmiodniowego terminu wyznaczonego w umowie na sporządzenie projektu. Dokumentacja została zatwierdzona przez Ministerstwo Robót Publicznych w 1923 roku. Wzniesiony w latach 1923–1924 (1927) zespół był przeznaczony dla dwóch szkół powszechnych obsługujących rejon Bałut Nowych. Dopełnienie kompleksu stanowiły domy mieszkalne dla woźnego i nauczycieli. Romantyczna kompozycja przestrzenna brył została podkreślona malowniczymi elementami

Profil szkoły imienia Bolesława Chrobrego przy ulicy Drewnowskiej.

PROJEKT WIESŁAWA LISOWSKIEGO GMACHU SZKOŁY Powszechniej im. Bolesława Chrobrego w Łodzi z 1923 r.